

Het nieuwe geschiedenisexamen havo en vwo

Tips, informatie en handreikingen

In 2015 gaan alle havo- en vwo-leerlingen een nieuw examen over 49 kenmerkende aspecten en drie of vier historische contexten afleggen. Hoe die examens eruit gaan zien, is nog niet helemaal zeker. De syllabus voor het Centraal Examen, als aanvulling op het bestaande examenprogramma, werd in januari 2013 gepubliceerd. Hierin is een nadere toelichting te vinden op het oorspronkelijke examenprogramma.

Hanneke Tuithof is vakdidacticus geschiedenis aan de Universiteit Utrecht en de Hogeschool Utrecht. **Geert van Besouw** is docent aan De Breul te Zeist en docent aan de lerarenopleiding van de Hogeschool Utrecht.

In de syllabus zijn drie (havo) of vier (vwo) historische contexten omschreven als specificatie van de 49 kenmerkende aspecten. Sinds 2006 zijn er pilotexamens afgenomen op grond van de kenmerkende aspecten zonder deze historische contexten. Hanneke Tuithof doet onderzoek naar de manier waarop docenten zich voorbereiden op het nieuwe examen. Geert van Besouw is vanaf 2004 als docent betrokken bij de examenpilot en geeft regelmatig voorlichting en workshops over zijn ervaringen. In dit artikel geven zij informatie, tips en handreikingen voor de voorbereiding op het nieuwe examen. Dat gebeurt voor een deel door een schema, lijstjes en een voorbeeld-PTA. Maar om de context van het nieuwe examen te schetsen, interviewt Hanneke Tuithof Geert van Besouw eerst over zijn ervaringen met de examenpilot.

Hanneke Tuithof (HT): Je bent in 2004 mee gaan doen aan de pilot voor het geschiedenisexamen over tien tijdvakken. Wat is voor jou het grootste verschil tussen het oude examen over twee thema's en de pilotexamens over de tien tijdvakken en de kenmerkende aspecten?

Geert van Besouw (GvB): In het begin van de pilot merkte ik al dat mijn havo-leerlingen door het behandelen van de tien tijdvakken en kenmerkende aspecten een overzicht over de geschiedenis kregen. De tijdvakken, kenmerkende aspecten en begrippen zijn een referentiekader en helpen leerlingen om meer grip op de geschiedenis te krijgen. Daar ben ik blij mee. In de pilotexamens (nieuwe stijl) is er naar mijn idee meer aandacht voor grote lijnen en zoeken en leggen van verbanden. En dat bevordert waarschijnlijk ook het historisch denken van leerlingen.

HT: Geldt dat ook voor vwo-leerlingen?

GvB: In de examenpilot bleek dat het moeilijk is om een geschiedenisexamen op het goede niveau te maken voor vwo-leerlingen. Vwo-leerlingen kunnen veel meer kennis verwerken en kunnen ook sneller tot historisch denken komen. Bovendien hebben vwo-leerlingen een jaar langer voorbereiding. De omschrijving in het examenprogramma die zowel voor het havo- als het vwo-examen bedoeld was, bleek niet genoeg uitdaging en diepgang voor vwo-leerlingen te bieden.

HT: Heb je een voorbeeld van een thema dat naar jouw mening echt geschikt is voor vwo-leerlingen?

GvB: Het thema Midden-Oosten in de negentiende en twintigste eeuw is een onderwerp dat heel geschikt is voor een vwo-leerling. De uitdaging is om deze complexe casus te koppelen aan algemene historische begrippen, zoals modern imperialisme en Koude Oorlog. Dit gaat voor havo-leerlingen wat mij betreft te ver.

HT: Hoe beoordeel jij de nieuwe syllabus die in januari 2013 is verschenen als aanvulling op het bestaande examenprogramma?

GvB: In de syllabus die nu gepubliceerd is, zijn een aantal kenmerkende aspecten uit de tijdvakken 5 tot en met 10 met elkaar verbonden. Dat zijn clusters geworden, of zoals ze nu genoemd worden 'historische contexten'. Er zijn drie historische contexten voor de havo en vier voor het vwo. Ongeveer de helft van de kenmerkende aspecten wordt in de syllabus voorzien van een kader en een gebeurtenis en er kan nu kennis aan gekoppeld worden. Het doel van overzichtskennis is daarbij niet losgelaten. De gegeven gebeurtenissen en kennis in de syllabus passen in het raamwerk van de tien tijdvakken en

Schematische weergave van de examenprogramma's van het huidige examen en het nieuwe examen

Oude situatie (reguliere examen)	vwo	havo	CE
Schoolexamen voor havo en vwo: Oriëntatiekennis aan de hand van de 49 kenmerkende aspecten met historische vaardigheden (domein A en B).	Op schoolexamen: 1. Democratie en rechtsstaat (domein D) 2. Zelf in te vullen thema (domein C) 3. Zelf in te vullen thema (domein C)	Op schoolexamen: Democratie en rechtsstaat (domein D)	1. Republiek onder vorsten 2. VS 1865-1965
Nieuwe situatie (2015)	vwo	havo	CE
Schoolexamen voor havo en vwo Oriëntatiekennis aan de hand van 49 kenmerkende aspecten met drie (havo) of vier (vwo) historische contexten waardoor aan de helft van de kenmerkende aspecten een gebeurtenis is gekoppeld (domein B). Dit moet bevraagd worden in combinatie met historisch denken en redeneren (domein A).	Op schoolexamen 1. Democratie en rechtsstaat (domein D) 2. Zelf in te vullen thema (domein C) 3. Zelf in te vullen thema (domein C) 4. Zelf in te vullen thema (domein C) 5. Zelf in te vullen thema (domein C)	Op schoolexamen 1. Rechtsstaat en democratie (domein D) 2. Zelf in te vullen thema (domein C) 3. Zelf in te vullen thema (domein C)	Oriëntatiekennis aan de hand van de 49 kenmerkende aspecten met drie (havo) of vier (vwo) historische contexten waardoor aan de helft van de kenmerkende aspecten een gebeurtenis is gekoppeld. Aan de kenmerkende aspecten die gekoppeld zijn aan een historische context zal ongeveer 65 procent van de scorepunten op het examen besteed worden. Dit wordt in combinatie met historisch denken en redeneren bevraagd (domein A).

de kenmerkende aspecten. De voorbeelden en bijbehorende kennis geven de mogelijkheid om vergelijkingen tussen verschillende periodes en landen te maken. Ook voor de examenmakers zijn er nu meer handvatten om een valide en betrouwbaar examen te maken.

HT: Hoe ga jij om met de kenmerkende aspecten?

GvB: De kenmerkende aspecten zijn soms moeilijk geformuleerd. Dus in de onderbouw gebruik ik voornamelijk de begrippen die in de kenmerkende aspecten voorkomen. In de 49 kenmerkende aspecten is gebruikgemaakt van 91 begrippen. In de bovenbouw havo hanteer ik ook meestal de begrippen. Ik 'vul' die begrippen met steeds meer historische kennis en maak leerlingen duidelijk waarom het begrip met name in die periode relevant is. En dat doe ik ook met de historische gebeurtenissen en personen. Dan kom je op vragen als: waarom is koning Lodewijk XIV een absoluut vorst en noemen we iemand in de twintigste eeuw een totalitair heerser?

HT: Hoe gaat volgens jou het nieuwe examen in 2015 eruitzien?

GvB: De kennis en voorbeelden in de syllabus moeten door de leerlingen gekend worden. Bijvoorbeeld als bij de historische context Koude Oorlog het Marshallplan genoemd wordt. Dan hoeft je niet alle deelnemers of maatregelen te kennen, maar moet je kunnen uitleggen waarom dit past in het blokken denken in de Koude Oorlog. Daarnaast moeten wel alle 49 kenmerkende aspecten als oriëntatiekennis gekend worden, dus een leerling moet een koppeling kunnen maken met het tijdvak of andere kenmerkende aspecten.

In het nieuwe examen van 2015 kunnen vragen voorkomen die in de examens nieuwe stijl (pilot-examens) gesteld worden, maar ook vragen die nu in de examens oude stijl zijn opgenomen. Daarnaast zijn er tussenvormen mogelijk, zoals een geleerde gebeurtenis bij een kenmerkend aspect (uit de syllabus) die vergeleken moet worden met een gebeurtenis die in een bron geschetst wordt. Door de combinatie van oriëntatiekennis en omschreven kennis kunnen nieuwe soorten opdrachten voorkomen in het examen. In de syllabus worden al wat voorbeelden van examenvragen toegelicht. ►

Tips om leerlingen voor te bereiden op het nieuwe examen

- Laat leerlingen zelf werken met de kenmerkende aspecten en de historische begrippen en daar voorbeelden bij zoeken. Laat ze vervolgens uitleggen waarom iets een goed voorbeeld is. Dit kan in de vorm van bronnenopdrachten, werkstukken, presentaties en posters.
- Gebruik in de lessen regelmatig de kenmerkende aspecten en benoem de overeenkomsten en verschillen tussen periodes/tijdvakken.
- Hanteer stapeltoetsen. Laat leerlingen de kennis van voorgaande tijdvakken herhalen en toets deze ook in volgende toetsen.
- Gebruik bestaande vragen uit de pilotexamens (nieuwe stijl) in je toetsen en lessen (zie kader met websites).
- Laat leerlingen hun oriëntatiekennis verwerken en herhalen door ze bijvoorbeeld een tijdvakdossier te laten maken of praktische opdrachten te geven over meerdere tijdvakken.
- Leerlingen kunnen niet meer hoofdstuk voor hoofdstuk werken. Ze moeten hun historische kennis en vaardigheden opbouwen. De docent moet ze dus meer vertellen over de aard van het vak geschiedenis en het vak als het ware meer benaderen als een taal, waarbij je grammatica en een woordenschat opbouwt.

Te nemen beslissingen voor een sectie

Iedere sectie heeft een nieuw PTA gemaakt of is bezig met het maken van een PTA voor het nieuwe examen van 2015. Wat ons betreft zou er in de sectie een gesprek plaats moeten vinden over een aantal keuzes. We hebben deze op een rijtje gezet:

- Waar plaats je de behandeling van de **historische contexten**? Bedenk hoeveel tijd er per historische context nodig is (zeker als je de historische contexten los behandelt van het overzicht over de tijdvakken). Je kunt ook de behandeling van de historische contexten integreren met de behandeling van de tien tijdvakken en/of de thema's van domein C.
- Wanneer begin je met de **oriëntatiekennis** en hoe leer je dit aan (domein B)? Veel scholen maken gebruik van stapeltoetsen waarin de oriëntatiekennis iedere keer wordt teruggevraagd.
- Hoe integreer je het aanleren van het **historische denken en redeneren**? Is er een doorlopende leerlijn voor het aanleren van historische vaardigheden (domein A)?
- Wat doe je met de **zelf in te vullen thema's** (domein C) en welke thema's kies je? In het nieuwe examenprogramma zijn geen eisen gesteld aan de thema's. Je kunt kiezen voor onderwerpen die jou of de leerlingen aanspreken of waar je goed in bent; onderwerpen die buiten de oriëntatiekennis vallen, zoals China en het Midden-Oosten; thema's die nauw aansluiten bij de historische contexten, zoals de Amerikaanse revolutie of de Vietnamoorlog. Je kunt ook kiezen voor een thema of een praktische opdracht waarmee je extra aandacht besteedt aan domein A, zoals het gebruik van propaganda en spotprenten.
- Hoe ga je **toetsen** voor het schoolexamen? Belangrijk is dat Domein C (de zelf te kiezen thema's) in het schoolexamen is opgenomen. Je kunt als invulling van deze thema's ook kiezen voor een praktische opdracht.

Drieslag voor het bespreken/verwerken van een gebeurtenis die in een van de historische contexten (zie syllabus) genoemd wordt

In de historische contexten zijn voorbeelden opgenomen die door de leerlingen gekend moeten worden. Belangrijk hierbij is dat de voorbeelden gekend worden als illustratie van het kenmerkende aspect. Wanneer de voorbeelden behandeld worden, kan er aandacht gegeven worden aan de volgende punten:

- Inhoudelijke context (wie, wat, waar, wanneer) van de gebeurtenis bespreken en laten verwerken. Wanneer bijvoorbeeld de Conferentie van München wordt behandeld, is het goed dat leerlingen kennis hebben van de omstandigheden waaronder de conferentie plaatsvond.
- Domein A betrekken en in het gegeven kader plaatsen. De leerlingen moeten de structuurbegrippen (oorzaak-gevolg, verandering-continuïteit en interpretatie) kunnen hanteren. Zij moeten kunnen uitleggen op welke manier de conferentie past in de nationaalsocialistische politiek, de houding van Engeland verklaren en de Russische interpretatie toelichten.
- Koppelen aan het kenmerkende aspect: waarom is deze gebeurtenis een goed voorbeeld van het kenmerkende aspect? De leerlingen moeten dus kunnen toelichten waarom deze conferentie een goede illustratie is van het kenmerkende aspect 40: het voeren van twee oorlogen.

Een voorbeeld van een PTA Geschiedenis voor het vwo

In dit PTA wordt de examenstof chronologisch aangeboden. De zelf in te vullen thema's (domein C) zijn in de chronologie opgenomen. De historische contexten (domein B) zijn eveneens in de chronologie ingepast en worden gebruikt om de oriëntatiekennis aan te leren. Bijvoorbeeld de context 'Opstand en Republiek' wordt in vwo-4 behandeld (ook de oriëntatiekennis van de zestiende en de zeventiende eeuw), wordt herhaald in vwo-5 bij het thema 'Rechtsstaat en democratie' en opnieuw voor het examen. Het PTA is vrij globaal, dat geeft de ruimte om nog kleinere opdrachten en verdieping aan te brengen. ■

Relevante websites

- www.cve.nl/item/geschiedenis_havo_en_vwo – de syllabus met de aanvullingen op het examenprogramma waaronder de historische contexten
- histoforum.net – tijdvaktoetsen en vakinformatie
- www.examenblad.nl – voor examens, examenprogramma en syllabus
- www.cito.nl – voor alle examens, ook de pilotexamens (nieuwe stijl)
- www.slo.nl/downloads/documenten/het-geschiedenisexamen-in-2015.pdf – een handleiding voor het nieuwe examen met o.a. voorbeeld-PTA's

Nog meer vragen?

Op vrijdag 7 juni 2013 bieden vakdidactici Hanneke Tuithof en Bjorn Wansink een workshop aan over de voorbereiding op het nieuwe examen. Dit zal plaatsvinden van 13.00 tot 17.00 uur bij het Centrum van Onderwijs en Leren van de Universiteit van Utrecht. Zie www.uu.nl/geschiedenisendidactiek bij trainingen of mail naar h.tuithof@uu.nl.

VWO-4	examenstof	thema en vaardigheid
Periode 1 – 3 lesuren Periode 2 Periode 3 Periode 4 Periode 5	Domein B: oriëntatiekennis Prehistorie en Oudheid Domein B: oriëntatiekennis (vroeg) Middeleeuwen Domein B: oriëntatiekennis (hoge en late) Middeleeuwen Domein B: oriëntatiekennis 16e Eeuw Domein B: historische context Republiek Domein B: oriëntatiekennis 17e Eeuw Domein B historische context Republiek	1. Domein C: Thema geschiedenis en actualiteit (loopt over meerdere perioden door). Aantal opdrachten die samen meetellen als een Praktische Opdracht. 3. Domein C: Thema Christendom (ontstaan tot en met reformatie) i.s.m. Levensbeschouwing
	NB Er is per periode een schriftelijke toets	
VWO-5	examenstof	thema en vaardigheid
Periode 1 – 2 lesuren Periode 2 Periode 3 Periode 4 Periode 5	Domein B: historische context Verlichtingsideeën en de democratische revoluties Domein B: oriëntatiekennis 18e eeuw Domein B: historische context Verlichtingsideeën en de democratische revoluties Domein B: oriëntatiekennis 18e eeuw Domein B: oriëntatiekennis 19e eeuw Domein B: oriëntatiekennis 19e eeuw	3. Domein C: Thema Amerikaanse revolutie en de expansie VS (tot 1914) 5. Domein D: Rechtsstaat en democratie
VWO-6	examenstof	thema en vaardigheid
Periode 1 – 2,5 uur Periode 2 Periode 3 Periode 4 Periode 5	Domein B: historische context Duitsland 1871-1945 Domein B: oriëntatiekennis Wereldoorlog I – War poetry (i.s.m. Engels) Domein B: historische context Duitsland 1871-1945 Domein B: historische context Koude Oorlog 1945-1991 Domein B: oriëntatiekennis 20e eeuw Herhaling historische contexten en examentraining Centraal Examen	1. Domein C: Thema Geschiedenis en film/media met Praktische Opdracht